

Rapport over hvepsevågecensus i et midtjysk plantageområde.

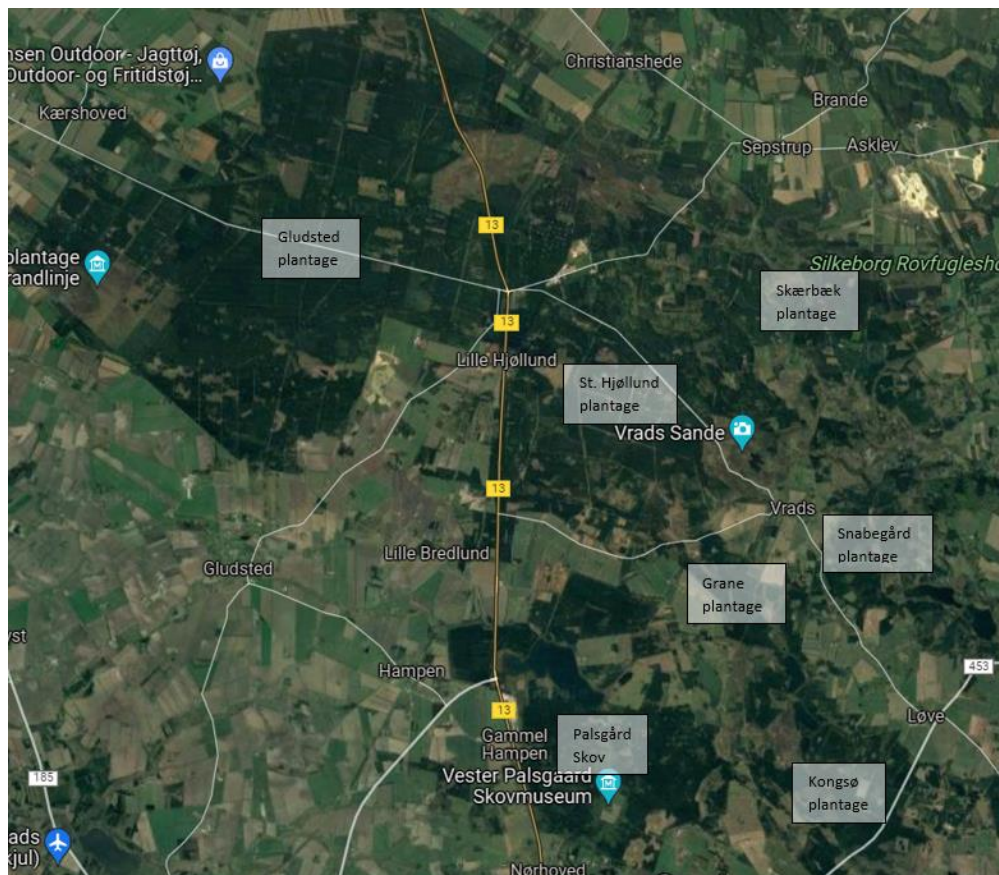
Formålet med undersøgelsen er, at få svar på min formodning om, at hvepsevågen er mere udbredt som ynglefugl i de midt- og vestjyske plantager, end den forhåndenværende litteratur giver udtryk for.

I "De danske ynglefugles udbredelse 2014-2017" (Atlas 3) antydes det dog, "at artens forekomst i nåleskov er øget i takt med dens spredning". Allerede i Hans Skotte Møllers "Midtjyllands Fugle" fra 1970 gives der oplysninger om en del iagttagelser af arten i nogle af de plantageområder, som jeg har inddraget.

Under Atlas 3 undersøgelsen var jeg kvadratanvarlig for de 4 kvadrater der dækker Gludsted Plantage og havde ynkleiagttagelser i de 3 af kvadraterne. Det vakte min nysgerrighed, og da jeg i sommeren 2021 fandt ynkleadfærd 4 steder i et plantageområde på 4 X 6 km omkring Vrads, fik jeg ideen til en mere systematisk undersøgelse i de store plantageområder omkring Hjøllund-Vrads.

Områdets omfang og afgrænsning.

Nedenstående kort viser de skovdistrikter, der er inddraget:

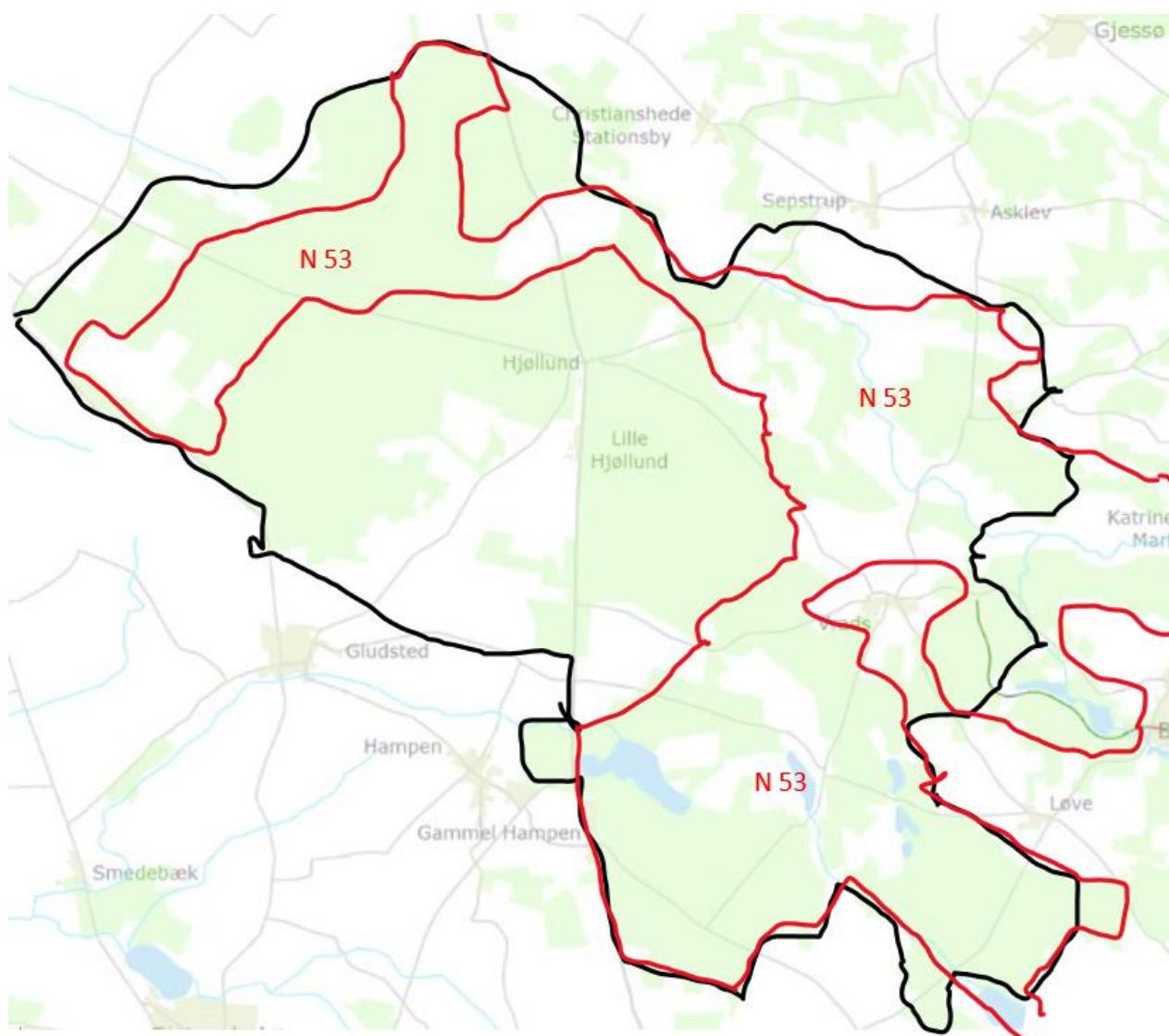

Figur 1.

Gludsted plantage, Snabegård Plantage og Palsgård skov er statsskovdistrikter. St. Hjøllund -, Skærbæk -, Grane - og Kongsø plantager er private skovdistrikter. En del mindre private småskove, som grænser op til disse skovdistrikter er inddraget i censusområdet. Dette gælder også for mellemliggende hedestrækninger, overdrev og agerjord. Indenfor området ligger der to mindre bysamfund, Hjøllund og Vrads. Hele området andrager ca. 100 km² (sort markering på kortet)

En stor del af området ligger umiddelbart vest for den sidste istids stilstandslinje og det jyske vandskel. Jordbunden er, især mod vest, sandet og mager. På Vrads Sande aner man de indlandsklitter, som i århundreder før tilplantningen har præget dette næringsfattige område.

Natura 2000 område nr. N 53 dækker en stor del af området (rød markering).

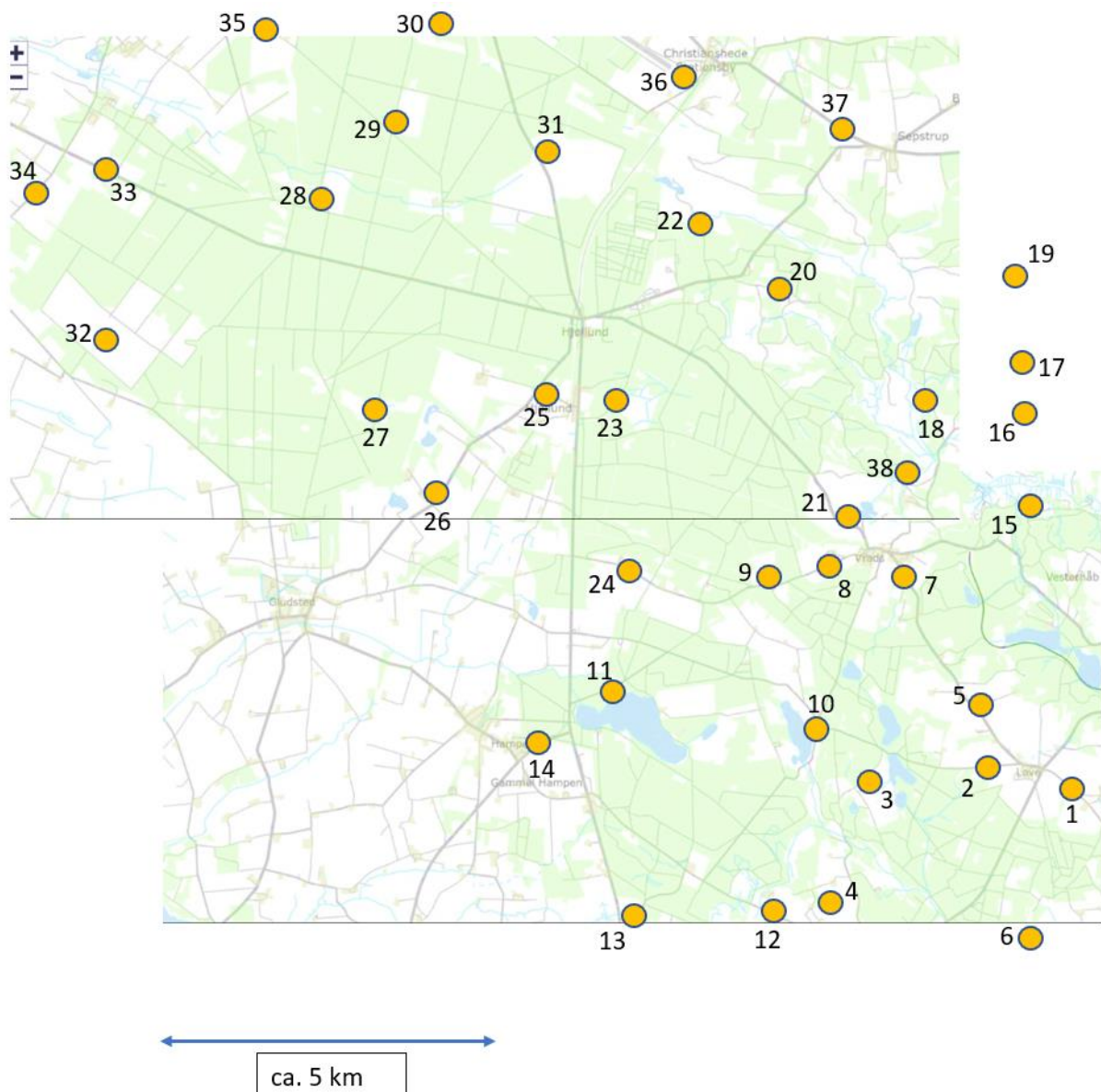

Figur 2.

Metode og tilrettelægning

Store nåletræsplantager er vanskeligt overskuelige. I praksis er det umuligt at basere en yngleoptælling på redefund. Derfor er metoden lagt an på i første række at indkredse territorier for sandsynligt ynglende par. Indledende valgte jeg en række udsigtspunkter, der kunne dække passende dele af området. Dette er lettest i den østlige del, hvor terrænet er kuperet og skovområderne mere opdelt. Modsat er de store vestlige plantager, Gludsted og St. Hjøllund, vanskeligt overskuelige. Nedenstående vises et kort med forslag til observationssteder. Ikke alle punkter er benyttet, mens helt andre brugbare udsigtssteder dukkede op undervejs.

Forslag til observationspunkter:

Figur 3.

Navne på observationssteder:

(Nogle af punkterne kan dække flere skovdistrikter)

Kongsø plantage:

1. Løvetvej øst for Løve
2. Tyklundvej vest for Løve
3. Kongsø hede vest for Kalgård Sø
4. Godthåb Høje ved Godthåbvej
5. Løvevej ved Ulvehøje
6. Hallevej/Stigsholmvej

Snabegård/Grane plantager:

7. Løvevej nær Vrads
8. St. Bredlundvej ved Vrads Høj
9. St. Bredlundvej ved Tingdalen

Palsgård Skov:

10. Torup Sø
11. Hampen Sø
12. Palsgårdvej, øst for skoven
13. Nørhovedvej syd for skoven (?)
14. Øst for Hampen by (?)

Skærbæk plantage:

15. Velling Kalv
16. Vorretvej ved Nedergård
17. Vorretvej - Nord
18. Ansø enge – fra Ansø Mølle
19. Asklevvej ved heden
20. Faurholt plantage/Vipskov

St. Hjøllund plantage:

21. Vrads Sande
22. Børgelund plantage/Sepstrup Sande
23. Vesterkær, øst for Lille Hjøllund
24. Store Bredlundvej – Vest

Gludsted plantage:

25. Hedevej, Godrum v. f. Hjøllund
26. Hjøllundvej ml. Hjøllund og Gludsted
27. Druknesø Brandlinje ved Druknesø
28. Femtevej/Engvej – Græsningsengen nord for Kærshovedgårdvej
29. Urfugleheden, Nordre brandlinje
30. Heden ved Engvej (fra A 13)
31. Kolpendal rasteplads ved A 13
32. Isenbjerg
33. Tyvkærvej (syd for Kærshovedgård)
34. Gludstedvej syd for Tyvkærvej
35. Kolpensigvej NV for plantagen.

Indsamling af observationer

I løbet af foråret 2022 kontaktede jeg lokale fuglefolk i området vedrørende hvepsevågeprojektet. Mange udviste interesse, og den 22. maj samledes vi 7 mennesker ved Vrads kirke og spredte os efterfølgende ud på nogle af udsigtspunkterne. Kun et sted blev der observeret hvepsevåge. Resten af arbejdet har været på helt frivillig basis. Alle iagttagelser skulle meldes ind på DOF-basen, og jeg samlede løbende sammen, hvad der blev indtastet i området. En oversigt over alle iagttagelser er samlet på et skema (bilag 1).

Feltbestemmelse af hvepsevåger.

Som et supplement til felthåndbøgernes beskrivelser vil jeg fremhæve nogle af mine egne erfaringer. Når man ser fuglen på lang afstand (hvad der er det almindelige ved denne undersøgelse), står valget normalt mellem musvåge og hvepsevåge. For mig er det vingestillingen under glid, der giver det første fingerpeg. Konstant og vedvarende svagt hængende vinger peger på hvepsevåge. Ses fuglen kun frontalt på lang afstand, kan mistanken også pege på ravn og rød glente. Når fuglen ændrer retning, vil glenten dog hurtigt afsløre sig med den lange hale. Dernæst udelukker de dybe, bløde vingeslag musvåge og ravn. Når fuglen kommer nærmere, afsløres det lille dueagtige hoved på en fremstrakt hals.

Når jeg har været mest i tvivl om valget mellem musvåge og hvepsevåge, er det efterhånden blevet min overbevisning, at hvis det er en hvepsevåge, drejer det sig om en hun. Hunnen virker mere robust med bredere vinger og hale. Det gør også at halen virker kortere end hos hannen med de slanke vinger og den tynde hale. Desuden synes jeg, at hannen oftere end hunnen flyver med samlet hale, uden at jeg tør udnævne dette til et feltkendetegn.

Den vigtigste forudsætning for at finde hvepsevåger er imidlertid tålmodighed. Man kan sagtens sidde en halv eller en hel time og kigge ud over toppen af nåletræer uden at se andet end nogle få ringduer og et par ravne. Det er der efterhånden ikke så mange ornitologer, der gider. Jeg vil efter denne sommers feltarbejde vove den påstand, at hvepsevågen er den almindeligste rovfugl i de egentlige skovområder.

Yngletæthed.

Vagn Holstein vurderede under sine undersøgelser i 1940'erne (Holstein: *Hvepsevaagen*, 1944) at Jægerspris skovdistrikt på 1890 ha rummede 6-7 ynglepar. I *The Birds of the Western Palearctic* (Cramp & Simmons: BWP, vol II, 1980) refereres der til en undersøgelse i Lorraine i Frankrig, hvor der på et areal på 147 km² taltes 47 par (Thiollay & Perthuis, 1967). De to undersøgelser viser nogenlunde samme tæthed, nemlig en gennemsnitlig afstand mellem to reder på ca. 1700 m. Jeg har derfor valgt at indkredse de fundne territorier med en cirkel på ca. 1700 m i diameter (se side 7). Placeringen af disse cirkler er naturligvis usikker, da artens territorialadfærd kan foregå i ret stor afstand fra reden.

I visse dele af undersøgelsesområdet ser det ud til, at en yngleafstand på o. 1700 m også holder stik i et midtjysk plantageområde og dermed ikke afviger meget fra de ovenfor refererede undersøgelser (Jægerspris Statsskovdistrikt og Lorraine i Frankrig). En grundigere dækning vil måske også afsløre nogle yderligere par i den vestlige del af området.

Hvis denne yngletæthed holder stik og overføres til andre plantager i Midt- og Vestjylland, vil der være tale om et noget ændret billede af hvepsevågens udbredelse i Danmark. Min erfaring fra sommerens arbejde er, at den første rovfugl, der i sommertiden dukker op over horisonten efter tålmodig venten, i de fleste tilfælde er en hvepsevåge.

Kommentarer til kortets observationskategorier.

Parringsflugt med vingesitren: Parringsflugt lige efter fuglenes ankomst om foråret kan tolkes som et lidt mere usikkert ynglebevis end senere, hvor man må formode, at der enten er æg eller unger. Vingesitren sås første gang 4/6 og sidste gang 2/8.

Anden form for display eller yngleadfærd: a) parret kredser sammen over samme sted, b) en kredsende fugl foretager et pludseligt styrtdyk ned over skoven, c) en af magerne dukker pludseligt op fra skoven for at mobbe en anden rovfugl (som vist på nedenstående foto, hvor hannen flyver op for at "hilse" på en havørn).

Kun set: Der er mest tale om overflyvende fugle. Flyveretning er enkelte gange vist for at markere, at iagttagelsen kan dreje sig om fugle på vej til eller fra et redeområde.

Flyver med føde: Der er ingen markeringer med denne signatur. Men en del iagttagelser bærer præg deraf. En lille klump med hvepselarver kan være særdeles vanskelig at se på afstand, når den bæres af den ene fod strakt bagud mellem fjerene på bagkroppen. En enkelt observation var ret afslørende: En fugl blev iagttaget over en lang strækning inden den til sidst drejede ind over Langbjerg plantage (en del af Palsgård Skov). Her kredsede den kort over det samme sted, hvorefter den foretog ca. 10 serier af vingesitren inden den forsvandt ned i skoven. Det lignede en hun, og der var for mig ingen tvivl om, at den kom med føde til unger. (Vagn Holstein slutter sin omtale af yngletiden med en lignende iagttagelse).

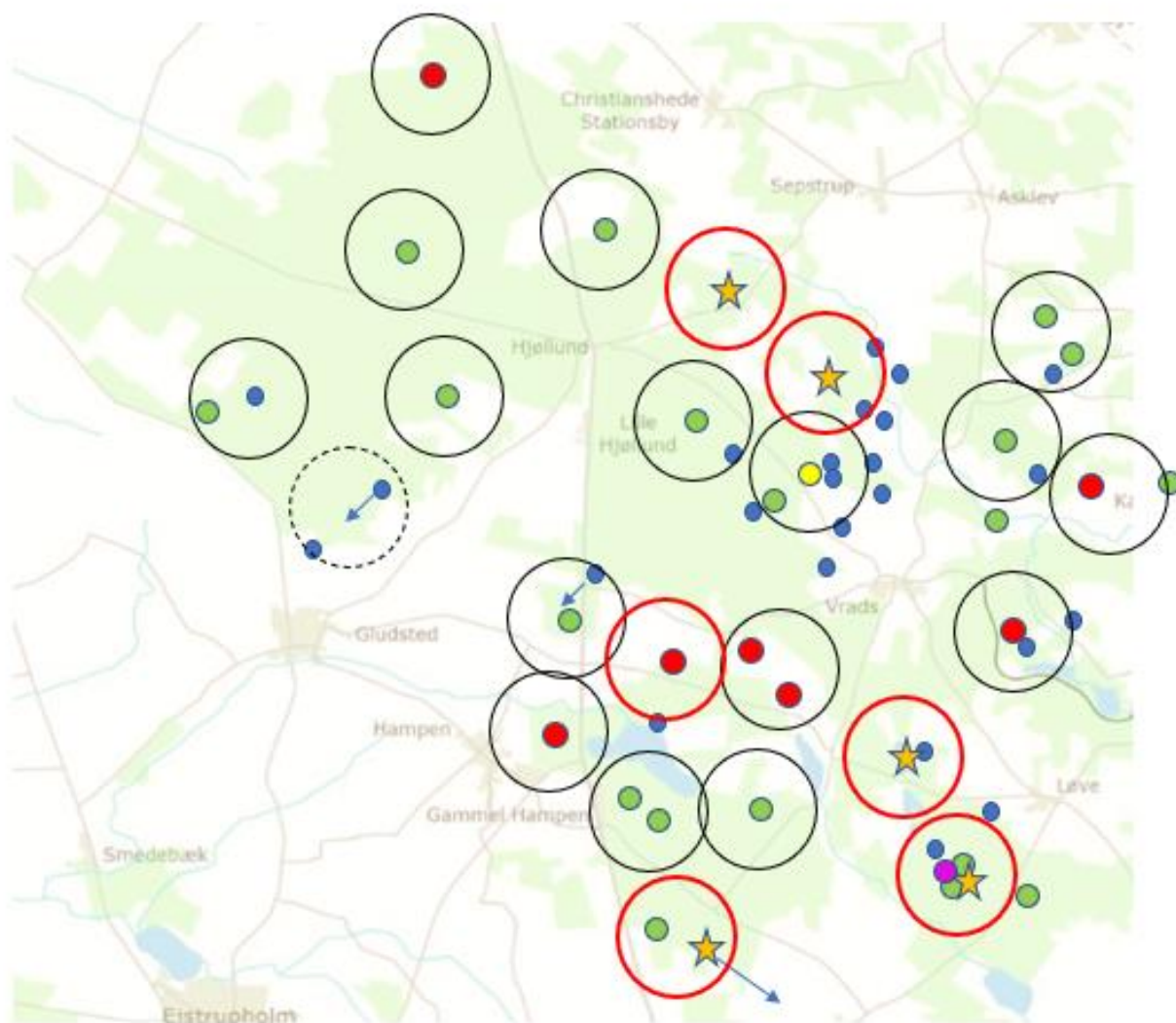
Udflyjning unger: Når man i slutningen af yngletiden (august) ser to hvepsevåger kredse sammen over skoven eller gøre udfald mod hinanden, kan man være ret sikker på, at det er to ungfugle, eller evt. en ungfugl, der tigger føde hos en af forældrefuglene. I Kongsø plantage blev der set og hørt 3 fødetiggende unger flere morgener efter den 20. juli af Peter Hjeds, som bor i skoven. Det drejer sig om en meget tidlig yngel og korresponderer fint med, at jeg så årets første hvepsevåge over skoven det pågældende sted allerede 7. maj.

Foto: Klaus Christiansen,
St. Hjøllund Plantage,
12/8 2022.

Hvepsevåge observationer og territorier 2022

2 km

- Parringsflugt med vingesitren maj - juni
- Parringsflugt med vingesitren juli-august
- Anden form for display / yngleadfærd
- Kun set med flugtretning)
- Flyver med føde
- ★ Udflojne unger

mulig yngel:

sandsynlig yngel:

sikker yngel:

Bilag 1)

Hvepsevågeobservationer sommer 2022

Dato	Obslokalitet (nr. – navn)	Adfærd	Observatør
7/5	3 - Kongsø hede	1 kredser i termik	JBA
15/5	15 - Velling kalv	0	JBA
17/5	21 - Vrads Sande	0	JBA
21/5	3 – Kongsø plantage	1 overflyvende	Peter Hjeds
22/5	Fælles opstart med 7 deltagere Besøgte obs-poster: 3, 4, 10, 18, 20, 21, 22, 25, 26, 31, 32. Kun Vrads Sande (21) gav resultat	1 overflyvende	Erik Dylmer
23/5	10 – Torup Sø	2 (et par)	JBA
	22 – Sepstrup Sande	0	Erik B + Jais
25/5	16 – Vorretvej	2 parringsadfærd	JBA
26/5	15 – Salten Ådal	1 overflyvende	Hans Kn/Erik Bis
28/5	20 – Vipskov, 25 - Godrum Snabegård plantage	0 2 obs (samme?)	JBA Asger L. Møldrup
29/5	38 - Vrads Sande shelter 21 – Vrads Sande	0 1 overflyvende	JBA Peter Hjeds
30/5	mellem Isenbjerg og ”Stjernen”	0	Jens Muff
4/6	28 – Engvej, Gludsted plantage Vorret	0 1 overflyvende	JBA Hans Kn.
	21 – Vrads sande	1 parr.flugt m. vingesitren	Hans Kn.
	38 – Ansø Enge	1 overflyvende	Peter Hjeds
	Kongsø Plantage	1 territoriehævdende	Peter Hjeds
5/6	1 - Løvetvej ved Løve 5 - Løvevej ved Ulvehøj 1 – Løve	2 parringsflugt 1 overflyvende 1 overflyvende	JBA JBA Peter Hjeds
	St. Hjøllund plantage	2 trak Nord	Hans Kn.
8/6	21 – Vrads sande	1 overflyvende	Hans Kn.
10/6	St. Hjøllund pl.	1 overflyvende	Andreas W.
15/6	28 – Engvej, Gludsted pl.	0	JBA
18/6	Kongsø plantage 21 - Vrads Sande	2 territoriehævdende 2 territoriehævdende	Peter Hjeds Flemming Falk
19/6	18 – Ansø Enge	1 rastende	Peter Hjeds
24/6	21 – Vrads 9 + 24 (St. Bredlundvej)	1 overflyvende 0	Hans Kn. JBA
25/6	31 – Kolpendal rasteplass	0	JBA
28/6	18 – Ansø Enge	0	JBA
29/6	10 – Torup Sø 3 – Kongsø hede	0 2 overflyvende	JBA Erik Dylmer
2/7	32 – Isenbjerg	1 overflyvende	JBA
3/7	30 – Hede ved Engvej v. f. A 13 31 – Kolpendal rasteplass	1 TH med vingesitren 0	JBA JBA
5/7	10 – Torup Sø	1 TH med vingesitren	JBA
6/7	25/23 - Godrum/Vesterkær	0	JBA
8/7	22 – Sepstrup Sande	0	JBA
10/7	31 – Kolpendal rasteplass 25 – Godrum	1 territoriehævdende 2 parringsflugt	JBA JBA
11/7	Hampen plantage 13 – Nørhoved, Palsgård Skov	1 TH med vingesitren 1 territoriehævdende	JBA JBA

12/7	28 – Engvej, Gludsted Pl.	1 territoriehævdende	JBA
	32 - Isenbjerg	0	JBA
13/7	7 - Snabegård Pl.	0	JBA
	9 – Tingdalen	0	JBA
15/7	21 – Vrads Sande	1 OF	Hans Kn.
	Snabegård Plantage	1 TH med vingesitren	JBA
	9 – Tingdalen/Grane Pl.	1 hun TH m. vingesitren	JBA
16/7	Vrads Sande Center	1 OF	Hans Kn.
	Favrholt Bro/Plantage	0	JBA
17/7	Kolsø, Skærbæk Pl.	1 hun OF (fødesøg.?)	JBA
	Vrads Sande Center	1 OF	Hans Kn.
18/7	Palsgård Skov	1 TH m. styrtdyk	JBA
19/7	Skærbæk Plantage (fra Velling Kalv)	1 TH m. vingesitren	JBA
22/7	Kongsø Plantage	3 udf. unger	Peter Hjeds
21/7	Ansøvej v. f. Fogstrup	1 lander i træ	JBA
	N. f. Ansø Enge	1 OF	JBA
22/7	Vesterkær, Hjøllund	0	JBA
	Kirkevej, St. Hjøllund Pl.	0	JBA
26/7	Salten Ådalen v. Naturstien	2 TH – par	JBA
28/7	Skærbæk Pl. – Asklevvej	1 TH m. styrtdyk	JBA
	Skærbæk Pl. nær Fogstrup	2 TH sammen	JBA
29/7	St. Hjøllund Pl. ved Vrads Sande	1 m OF	Hans Kn.
30/7	Isenbjerg, Gludsted Plantage	0	JBA
1/8	Isenbjerg, Gludsted Plantage	1 (formodet ynglested)	JBA
2/8	Langbjerg Plantage	1 hun TH vingesitren	JBA
	Palsgård Skov, syd for Hampen Sø	2 yngleadfærd	JBA
3/8	Favrholt Pl./Sepstrup Sande	0	JBA
5/8	Gludsted Pl. syd, fra Hedevej	1 OF	JBA
	St. Hjøllund Pl. SV, fra St. Bredlundvej	1 OF	JBA
6/8	Grane Plantage ved Rævsø	2 udføjne unger	JBA
	Vrads by/agerland	1 OF	John Jensen
8/8	Gludsted Pl. v. Klingedalshus	0	JBA
	- - - v. Gludstedhus	1 set	JBA
	Lille Bredlund	1 TH m. styrtdyk	JBA
	Kongsø Plantage	2 TH	Peter Hjeds
9/8	Sillerup Plantage	2 udføjne unger	JBA
10/8	Børgelund Plantage	2 udføjne unger	JBA
	Vesterkær, St. Hjøllund Pl.	0	JBA
	Kongsø Plantage	2 TH	Peter Hjeds
	St. Hjøllund Plantage	2 OF	Michael E. Karlson
11/8	Langbjerg Pl., v. Hampen Sø	1 ad	Jens Muff
12/8	St. Hjøllund Plantage	1 han mobber havørn	Klaus Christiansen
13/8	Palsgård Skov (set fra Godthåb Høje)	1 juv, flyver mod SØ	JBA
15/8	Skærbæk Pl. ved Vorret	1 TH	JBA
18/8	Isenbjerg, Gludsted Plantage	0	JBA
21/8	Isenbjerg, Gludsted Plantage	0	JBA/J. Muff
23/8	Isenbjerg + Engvej	0	JBA

Afsluttende bemærkninger.

I 2018 skrev jeg en lille bog om fuglelivet på bryrupegnen. Jeg fik min gamle ven fra Silkeborg, Jalmer Nielsen, til at illustrere med stregtegninger. I omtalen af Isenbjerg nævnte jeg Hvepsevågen, fordi jeg havde set den der med unger under Atlas 3 projektet. Jeg spurgte Jalmer ("Jais") om han kunne tegne hvepsevågens parringsflugt med vingesitren. Jais tegner ikke ude i naturen. Han har fotografisk hukommelse, og alle sine hundredvis af tegninger er udført hjemme ved skrivebordet. Der findes ingen rigtigt gode fotos af denne adfærd på internettet, så indtil videre må vi nøjes med dette lille kunstværk som en afslutning.

Hvis jeg bevarer energien, vil jeg måske følge op på projektet næste år, og nøjes med Gludsted plantage, hvor der her i 2022 er nogle store huller i hvepsevågens udbredelse. På toppen af Isenbjerg, som istidens smeltevandsfloder har efterladt som en lille skarpskåren bakkeø, er der meget langt til menneskeboliger og trafikstøj. Udsigten rækker lige fra Nr. Snede og til Herning. Her kan man falde til ro en times tid på en dejlig sommerdag. Det myldrer ikke med fuglearter, men både duehøg, fiskeørn, havørn og trane er set herfra. I august kan man mæske sig med blåbær og tyttebær.

Jørgen Ballegaard

Bryrup, september 2022.

